

ЛЕВИЦЬКА І.В., канд. екон. наук, доцент
Вінницький торговельно-економічний інститут

ПРОБЛЕМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто характеристики основних засобів, їх зношення та особливості відтворювальних процесів на підприємствах. Дана характеристика зношенню основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, відтворення, відтворювальні процеси, просте відтворення, розширене відтворення, фізичний знос, моральний знос.

In article descriptions of fixed assets, accumulated depreciation and reproductive processes specifics at the enterprises are considered. The accumulated depreciation description has been character.

Keywords: fixed assets, reproduction, reproductive processes, simple reproduction, extended reproduction, physical depreciation, functional depreciation.

Вступ. Ефективність процесу виробництва на підприємствах забезпечується характеристикою техніки та технологій, які в ньому використовуються. Якістю основних засобів визначається якість продукції, а відтоді її конкурентоспроможність та конкурентні переваги, що формують сприйняття продукції споживачами. Основні засоби в процесі експлуатації зношуються, відбувається процес старіння як фізичного, так і морального. Заміна основних засобів відбувається в процесі відтворення, що на різних підприємствах різних галузей промисловості характеризується власними особливостями: темпами, пропорціями. З огляду на це, основні засоби та процеси їх відтворення – об'єкт дослідження багатьох науковців.

Вивченням питань управління виробництвом основних засобів займалися вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед них найбільш відомі роботи: Александрова Г.А., Архангельського В.Н., Бланка І.О., Волик І.Н., Гапоненко А.Л., Знов'єва Л.Е., Золотарьова А.Н., Кушліна В.І., Павлова А.С., Павлової Л.В., Палтеровича Д.М., Покропивного С.Ф., Пуртова С.Г., Смірнова С.В., Федорищевої А.Н., Хелферта Е. та інших.

В той же час кількість публікацій на цю тему зменшилась останнім часом, тоді як проблеми відтворення основних засобів набувають особливої актуальності в умовах обмеженості фінансових можливостей підприємств.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження процесів відтворення основних засобів на підприємствах харчової промисловості.

Результати. Для основних фондів характерні збереження натуральної форми і поступове спрацювання. В процесі експлуатації основні фонди втрачають споживчу вартість та вартість. Тобто відбувається процес зносу [1].

Розрізняють два види зносу основних фондів:
- фізичний;
- моральний.

Під фізичним зносом основних засобів розуміють поступову втрату основними фондами власних

первісних техніко-експлуатаційних якостей, своєї споживчої вартості, що викликає зменшення їх реальної вартості, тобто з'являється економічний знос.

Фізичний знос будь-яких основних засобів можна розглядати з позицій можливості або неможливості їх відновлення шляхом проведення ремонтів до моменту повного фізичного зношення. Тобто з цих позицій фізичний знос можна розглядати як такий, що може бути усунений (тимчасовий) та такий, що не може бути усунений (постійно накопичуваний).

Фізичний (матеріальний) знос основних засобів пов'язаний, як правило, з їх використанням і проявляється в руйнуванні, поламах. Він характеризується поступовою втратою основними фондами споживчої вартості та вартості у процесі їх виробничого споживання, внаслідок впливу сил природи, надзвичайних подій. Фізичний знос може відбуватись у формах: механічного зносу, корозії та утомлюваності металів, деформації та руйнації споруд. Фізичне зношення являється причиною зменшення продуктивності обладнання та погіршення якості продукції, що на ньому випускається. Важливою умовою подолання фізичного зносу виступає своєчасне проведення ремонтних робіт [2].

На швидкість та розміри фізичного зносу основних фондів впливають надійність, спосіб використання (екстенсивний або інтенсивний), особливості технологічних процесів, якість технічного обслуговування та ремонтів, кваліфікація обслуговуючого персоналу, інші організаційно-технічні чинники.

Крім фізичного зношення в процесі експлуатації основних засобів відбувається їх моральне старіння. Причиною морального зносу основних засобів виступає науково-технічний прогрес та розвиток машинобудівної галузі на інноваційній основі. Існує дві форми морального зносу:

1) втрата вартості основних фондів внаслідок здешевлення відтворення таких самих машин. Це є результатом інтенсифікації виробничих процесів у

машинобудуванні, що призводить до здешевлення машин та обладнання при нарощуванні обсягів виробництва та створення конкурентної ситуації на ринку основних засобів;

2) втрата вартості діючих, фізично придатних машин. Ця форма морального зношення викликана об'єктивними процесами, що супроводжують прискорення впровадження інновацій у машинобудування, в результаті чого з'являються основні засоби нового покоління: більш продуктивні, більш економічні, орієнтовані на виробництво принципово нових видів продукції.

Зношення та моральне старіння основних засобів можна ліквідувати частково або повністю, використовуючи різні форми відтворення. Між окремими видами зношення та старіння засобів праці та формами їх усунення існує певний взаємозв'язок, який проявляється в процесах простого та розширеного відтворення, послідовності та темпів їх протікання [4].

Просте та розширене відтворення основних виробничих фондів відбуваються у безперервному процесі здійснення різних його взаємопов'язаних форм: ремонтів, модернізації та заміни окремих елементів засобів праці, технічного переоснащення, реконструкції та розширення діючих цехів, виробництв та підприємств в цілому, а також створення нових аналогічних виробничих об'єктів.

Процес відтворення основних засобів складається із двох стадій циклу відтворення: інвестиційної та експлуатаційної. Інвестиційна стадія циклу відтворення забезпечує потребу у фінансуванні. На ній здійснюється вкладання грошових коштів у придбання основних засобів, в результаті чого відбувається перехід грошової форми інвестицій у натуральну, тобто створюється вартість основних засобів, кожний наступний відтворювальний цикл повинен бути спрямований на прирощення вартості основних засобів.

Експлуатаційна стадія відтворювального циклу включає в себе продуктивне використання виробничих фондів, підтримку основних засобів у робочому стані шляхом проведення ремонтів (поточних та капітальних), проведення модернізації, за допомогою якої може здійснюватись нарощування потужності основних засобів.

Підтримка основних засобів у робочому стані називається процесом часткового відшкодування. Експлуатаційна стадія завершується, коли настає чергова інвестиційна стадія, яка, залежно від дії на зношення основних засобів, може якісно змінити склад основних засобів (ліквідує моральне зношення 2 порядку) або ж замінити фізично застарілі основні засоби аналогічними без принципової зміни основних характеристик обладнання – усунення фізичного зношення, в результаті чого зупиняється дія морального зношення 1 порядку.

При повному відшкодуванні відбувається заміна основних засобів. Часткове та повне відшкодування є складовими процесу відтворення, а їх співвідношення визначає темпи відтворення основ-

них засобів та накопичення виробничого апарату на підприємстві.

Питання повної заміни основних засобів та співвідношення окремих складових відтворювального процесу – часткового та повного відшкодування, залежить від дії багатьох факторів, серед яких найбільш суттєвими виступають:

- якість основних засобів, їх надійність та ремонтпридатність;
- ступінь забезпеченості в ході повного відшкодування раціональних термінів експлуатації засобів праці;
- ефективність процесу часткового відшкодування;
- якість підготовки персоналу, що займається експлуатацією та обслуговуванням основних засобів.

Складові першого чинника визначають витрати на підтримання основних засобів у робочому стані. Надійність основних засобів та їх ремонтпридатність повинні визначатись на стадії проектування за рахунок використання відповідних матеріалів (обладнання для виробництва харчових продуктів працює переважно в агресивному середовищі, що вимагає відповідних матеріалів для їх виготовлення), уніфікації вузлів, передбачення можливості швидкої заміни вузлів та деталей, які більшою мірою піддаються зношуванню та потребують більш частої заміни при експлуатації.

Дія другого чинника визначає вплив на основні засоби фізичного та морального зношення. Якщо діючі основні засоби фізично зношуються раніше встановленого нормативного терміну експлуатації, це призводить до зростання витрат на продукцію, що випускається, оскільки залишається недоамортизована частина основних засобів. Тобто власнику не повернулись інвестовані у основні засоби кошти. Крім того, при моральному зношенні основних засобів, яке відбулось у терміни менші за нормативні, підприємство втрачає конкурентні переваги або за рахунок вищих експлуатаційних витрат (моральне зношення 1 виду) на одиницю продукції, або за рахунок виведення конкурентами продукції із іншими споживчими властивостями (моральне зношення 1 виду).

Таким чином, виведення основних засобів із експлуатації раніше закінчення нормативного терміну експлуатації зменшує ресурси простого відтворення внаслідок формування амортизаційного фонду менше, ніж було заплановано. Недоамортизована частина компенсується частиною прибутку, одержаного в результаті діяльності підприємства, що, в свою чергу, зменшує ресурси накопичення та можливості здійснення розширеного відтворення. Таким чином, виведення основних засобів із виробничого процесу до настання нормативного терміну експлуатації має бути економічно обґрунтованим. Тобто втрати від дострокової заміни основних засобів повинні перекриватись за рахунок економії трудових та матеріальних ресурсів при використанні нових більш сучасних засобів праці.

Перевищення раціональних норм експлуатації викликає накопичення застарілих засобів праці, уповільнює впровадження інновацій на підприємстві, викликає зростання коефіцієнтів зносу, збільшує експлуатаційні витрати за рахунок зростання витрат на всі види ремонтних робіт. За рахунок цього часткове відшкодування стає неефективним [7].

Питання раціональних термінів експлуатації основних засобів лежить в площині використання виробничих потужностей, можливостей підприємства здійснювати своєчасну заміну основних засобів. Необхідність визначення раціональних (оптимальних) термінів експлуатації основних засобів зумовлюється можливістю підвищення обґрунтованості прийняття рішень як виробниками основних засобів, так і тими, хто буде їх експлуатувати щодо:

- потреби у запасних частинах і тривалості їх випуску;
- обсягу ринку нових засобів виробництва виробниками обладнання;
- розрахунків бізнес-планів при використанні засобів праці;
- визначення норм амортизації і можливих методів нарахування амортизації;
- управління оновленням основних засобів на підприємствах.

Ефективність процесу часткового відшкодування знаходиться у прямій залежності від впливу двох попередніх чинників: надійності та ремонтно-придатності обладнання і експлуатації основних засобів в межах раціональних норм. Часткове відшкодування буде ефективним при дотриманні умов експлуатації та вимог системи планово-попереджувальних ремонтів. Крім того, експлуатація основних засобів понад нормативні терміни експлуатації викликає значне подорожчання запасних частин, оскільки серійний випуск обладнання може бути вже припинений, а індивідуальні замовлення коштують значно дорожче.

Головним чинником, який має визначати ефективність процесу часткового відшкодування, виступає економічна доцільність. З огляду на це варто визначитись: чи після здійснення ремонту основні засоби будуть мати первинну продуктивність, чи термін виведення із експлуатації основних засобів для проведення ремонтних робіт не вплине суттєво на ринкову стійкість підприємства, чи спрямовані ремонтні роботи на попередження аварійних виходів із експлуатації обладнання тощо.

Підвищення ефективності часткового відшкодування можливе за рахунок суміщення в часі капітальних ремонтів та модернізації, що дозволить зменшити негативний вплив ремонтних робіт на продукцію, що виробляється, та конкурентну позицію підприємства.

Якість підготовки персоналу, який займається обслуговуванням та експлуатацією основних засобів, також впливає на співвідношення часткового та повного відшкодування основних засобів. Останнім часом практично всі підприємства харчової промисловості відчувають дефіцит у високо-

кваліфікованій робочій силі, що викликано падінням престижності робітничих професій та нівелюванням ролі вищої освіти як форми освіти, доступної лише для обдарованої частини суспільства. Чим вища кваліфікація персоналу, тим менша ймовірність виходу з ладу основних засобів, тим менші втрати, тим більший термін міжремонтних періодів та ремонтних циклів [6].

Для промисловості України характерні низькі темпи відтворювальних процесів, про що свідчать високі коефіцієнти зносу основних засобів та низькі коефіцієнти використання виробничих потужностей. Ця ж тенденція характерна і для підприємств харчової промисловості. Це викликано переважно тенденціями, які тривалий час були характерні для економіки України. Так, накопичення основних засобів замість інтенсифікації процесу їх заміни, низькі обсяги інвестицій у промисловість, недостатні обсяги вибуття та заміни морально та фізично зношених основних засобів призвели до уповільнення відтворювальних процесів і накопичення в галузі фізично та морально застарілого парку обладнання.

В той же час розвиток виробництва та випуск конкурентоспроможної продукції підприємствами може підтримуватися за рахунок інтенсифікації відтворювальних процесів. Ці процеси сприяють підтримці необхідного технічного рівня основних засобів, дозволяють впроваджувати у виробництво досягнення науково-технічного прогресу, забезпечуючи випуск продукції на інноваційній основі.

Інтенсифікація відтворювальних процесів можлива як за рахунок прискореного оновлення основних фондів, так і за рахунок здійснення модернізації діючих основних засобів.

Прискорене оновлення вимагає додаткового вкладення коштів, але, за умови їх інноваційного спрямування, що сприяє зростанню випуску інноваційної продукції і дозволяє утримувати ринкові сегменти або розширювати свою присутність на них, сприяючи підтримці конкурентоспроможності продукції та нарощуванню виробничого потенціалу підприємства.

Модернізація обладнання вимагає менших витрат, але результати її проведення носять короткостроковий характер і сприяють підтриманню конкурентних переваг на ринку, не створюючи нових. За рахунок підвищення продуктивності діючого обладнання відбувається скорочення питомих витрат на одиницю виробленої продукції в частині амортизаційних нарахувань, тобто, як правило, модернізація дає можливість управляти ціною політикою підприємства, надаючи конкурентну перевагу за рахунок зменшення собівартості продукції. Але в цьому разі виникає питання, наскільки економічно доцільними будуть витрати на модернізацію у порівнянні зі зменшенням витрат на одиницю продукції, що випускається. Особливо доцільна модернізація у разі стрімкого підвищення вартості одиниці продуктивності нових основних засобів [3, 6].

Відтворювальні процеси безпосередньо впливають на ступінь ефективності використання застосовуваних у виробництві машин, устаткування та інших знарядь праці. Протягом останніх років на більшості підприємств харчової промисловості України спостерігається низький рівень ефективності відтворювальних процесів, що викликано обмеженістю фінансових ресурсів. Про це свідчать низькі коефіцієнти оновлення основних фондів в галузі, висока питома вага зношених основних фондів. Такий стан має стати мотивуючим чинником для інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Головними напрямками інтенсифікації відтворення основних фондів мають стати напрями, визначені Державним департаментом продовольства Міністерства аграрної політики України, затверджені «Програмою інноваційного розвитку харчової промисловості до 2015 року», яка передбачає виведення харчової промисловості на сучасний науково-технологічний рівень, притаманний економікам розвинутих країн, який забезпечить її інтеграцію у світове виробництво, підвищення конкурентоспроможності продукції та задоволення потреб населення у якісній та безпечній продукції.

Забезпечити інтенсифікацію відтворення основних засобів можна за рахунок:

- орієнтації вітчизняного машинобудівного комплексу на потреби галузі, створення нових імпортозаміщуючих зразків потокових ліній, машин та обладнання;
- забезпечення завершеності відтворювального циклу: проектування → виробництво → розподіл → запровадження → експлуатація нової техніки шляхом інтеграції науки і практичної діяльності підприємств;
- формування та реалізації власної інвестиційної стратегії, побудованої на інноваційних засадах;
- побудови мотиваційного механізму, який узгоджує інтереси власників, менеджменту та заці-

кавлених сторін у прискоренні відтворювальних процесів на підприємстві.

Вирішального значення для підвищення рівня інтенсивного використання основних засобів набуває своєчасна заміна та модернізація фізично спрацьованого й технічно застарілого устаткування. Проте практична реалізація перелічених головних напрямків інтенсифікації відтворювальних процесів потребує мобілізації великих фінансових ресурсів.

Висновки. Ефективність процесів відтворення залежить від термінів експлуатації, перш за все, активної частини основних фондів, тобто від періоду їх функціонування у виробництві у відповідності з першочерговим технологічним призначенням. При цьому як скорочення, так і збільшення періоду експлуатації по-різному впливають на ефективність відтворювальних процесів та використання засобів праці.

Скорочення термінів експлуатації основних засобів, з одного боку, забезпечує прискорення їх оновлення, тобто зменшення техніко-економічного старіння засобів праці, підвищення технічного рівня підприємств, зростання продуктивності праці, зменшення ремонтно-експлуатаційних витрат, а з іншого – призводить до зростання собівартості продукції за рахунок амортизаційних нарахунків, вимагає більших інвестиційних ресурсів для нарощування виробничих потужностей.

Зростання періоду функціонування машин та обладнання дозволяє зменшити обсяг необхідної щорічної заміни зношених засобів праці і за рахунок цього збільшити надходження ресурсів на розширене відтворення основних засобів, але в той же час призводить до зростання витрат на утримання та експлуатацію обладнання.

Таким чином можна говорити про те, що терміни експлуатації машин та обладнання повинні бути оптимальними. Під оптимальними термінами експлуатації основних фондів варто розуміти такі терміни, які забезпечують мінімальні витрати суспільної праці на їх виготовлення та використання у виробничому процесі протягом всього періоду функціонування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров Г.А. Обновление основных производственных фондов / Г.А. Александров, А.С. Павлов. – М.: Экономика, 1984. – 190 с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – К.: «Ника-Центр», 2000. – 512 с.
3. Вальдман А. Организация ремонтных работ на предприятиях США / А. Вальдман. – М.: Экономика, 1969. – 57 с.
4. Гармаева Е.М. Особенности повышения эффективности воспроизводства основных фондов в электроэнергетике: вопросы управления / Е.М. Гармаева // Вестник Иркутского государственного технического университета, серия «Экономика». – Иркутск. – 2008.
5. Зубцова О.В. Повышение эффективности использования основных фондов [Електронний ресурс] / О.В. Зубцова; Портал магистров ДонНТУ. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2001/fem/zubtsova/diss/indexdis/index2.html>
6. Покропивный С.Ф. Пути повышения эффективности ремонтного производства в машиностроении / С.Ф. Покропивный. – К.: Техніка, 1972. – 46 с.
7. Федаш Г.В. Формування стратегії відтворення основних виробничих фондів підприємства [Електронний ресурс] / Г.В. Федаш. Режим доступу: http://rusnauka.com/2_SND_2007/Economics

8. Фурсов О. Джерела фінансування оновлення основних засобів металургійних і машинобудівних підприємств / О. Фурсов // Схід. – 2007. – № 1. – С. 12-16.

УДК 330.341.1:65.016:664.76

О.П. ПЕТРЕНКО, асистент
Одеський державний аграрний університет

ІННОВАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВИРОБНИХ ТА ЗЕРНОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядається вплив інновацій на ефективність розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств. Визначаються напрями інноваційного розвитку для забезпечення ефективної діяльності підприємств.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, ефективний розвиток, зерновиробні та зернопереробні підприємства.

The impact of innovations on development efficiency of grain-producing and grain-processing enterprises is considered in article. There are defined the directions of innovation development to make provision for enterprises effective activity.

Keywords: innovation, innovative development, efficient development, grain-producing and grain-processing enterprises.

Вступ. Швидкість розвитку технологій, постійне зростання пропозицій у сфері технологій виробництва, поява великої кількості конкурентоздатних товарів та послуг вимагають від підприємства швидкої реакції на зміни та застосування сучасних методів і форм управління інноваційною діяльністю, створення умов для її активізації і підвищення ефективності. На ефективність виробництва зерновиробних та зернопереробних підприємств значно впливає інноваційна політика. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері інноваційної діяльності дає змогу виділити широкий спектр організаційно-економічних заходів, які можна реалізувати на різних рівнях управління з метою активізації інноваційних процесів.

Російські науковці Ю.В. Яковець та Б.Н. Кузик відмічають, що «інновації – це душа інвестицій, без інновацій капітальні вкладення можуть виявитися неефективними чи навіть шкідливими, продовжуючи життя неконкурентоспроможним товарам» [1, с. 143].

В наш час суспільство переходить до інноваційної спрямованості, оскільки саме володіння інформацією та інтелектуальним потенціалом визначає місце людини, підприємства, фірми в сучасному суспільстві. Першочергове місце відводиться нагромадженню інформації як основи суспільного прогресу, а вже потім розглядається нагромадження матеріального багатства як основи особистого добробуту. Інновація стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та перспективи на світовому ринку [2, с.138].

Питанням інноваційного розвитку присвятили свої праці такі зарубіжні науковці, як Ю. Бріхем,

В.В.Бочаров, Л. Гітман, Є.В. Нагашев, Є.С. Стоянова, У.Ф. Шарп, Ю.В. Яковець. Вагомий внесок у розробку зазначених напрямів дослідження внесли такі вітчизняні науковці, як Л.П. Марчук, П.Т. Саблук, В.С. Шебанін, А.М. Поддєрьогін, С.А. Володін, І.О. Іртишева, П.А. Лайко, І.В. Прокопа, А.В. Лісовий, О.В. Шубравська та інші.

Проте ряд аспектів стратегії та практики активізації інноваційного розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств в період становлення ринкової економіки залишається недостатньо вивченим.

Постановка завдання. Проблема підвищення стабільності і ефективності виробництва та переробки зерна є однією з ключових у національній аграрній політиці. Вирішення цієї проблеми має чітко виражений регіональний характер, що обумовлено зростаючою відповідальністю регіонів за забезпечення населення продуктами харчування. Головні пріоритети розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств на найближчий період – забезпечення нарощування виробництва високоякісного зерна, стримування негативних процесів, що мають місце в сфері реалізації та просування товару до споживача, нарощування експортного потенціалу як зернової, так і зернопереробної галузей. Для цього є всі необхідні умови: родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови, наявність високоврожайних сортів. Проте далеко не всі проблеми виробництва та переробки зерна можна вирішити в сучасних умовах без впровадження інноваційного розвитку галузі. Актуальність проблеми, недостатній ступінь її дослідження стосовно засад багатокладної еконо-